

MONIKA KAMIŃSKA¹

Instytut Historii Sztuki UJ
ORCID0000-0003-4295-9490

ANITA SZCZEPANEK²

Collegium Medicum, UJ
ORCID 0000-0003-0936-767X

JAKUB WRZOSEK³

Narodowy Instytut Dziedzictwa
ORCID 0000-0003-2308-1109

GRÓB PODPORUCZNIKA ARTYLERII KONNEJ KRÓLESTWA POLSKIEGO BONAVENTURY KUŹNICZOWA W KOLEGIACIE ŁOWICKIEJ – PRZYCZYNEK DO GENEALOGII RODZINY KUŹNICZOWÓW

**The grave of the second lieutenant of the Polish Kingdom horse artillery
Bonawentura Kuźniczow in Łowicz's collegiate church – a contribution to the
genealogy of the Kuźniczow family**

Abstract

The grave of Bonawentura Kuźniczow, a Polish soldier who died in 1829, was found in one of the crypts in the cathedral in Łowicz. The preserved grave equipment can contribute to studies on the uniforms of the Indeterminate Polish Army during the Congress Kingdom of Poland. The reason why the soldier was buried in the collegiate church remains unknown. However, the conducted query contributed to the reconstruction of the Kuźniczów family tree. (tłum. Mariusz Górniak).

Keywords: Łowicz, cathedral, Bonawentura Kuźniczow, Polish Army 1815-1830, genealogy

¹ Mgr Monika Kamińska – historyk sztuki, archeolog, doktorantka w Instytucie Historii Sztuki UJ; obszary badawcze: archeologia architektury, wczesnośredniowieczna architektura sakralna, historia liturgii. E-mail: kamin-skamo@yahoo.com.

² Dr hab. Anita Szczepanek, prof. PAN – archeolog funeralny, antropolog; pracownik Ośrodka Archeologii Gór i Wyżyn IAiE PAN oraz Katedry Anatomii UJ CM. Obszary badawcze – pochówki ludzkie od czasów najdawniejszych po współczesne. E-mail: anita.szczepanek@uj.edu.pl.

³ Mgr Jakub Wrzosek – archeolog, Kierownik Działu Dziedzictwa Archeologicznego w Narodowym Instytucie Dziedzictwa. Obszary badawcze: archeologia pól bitewnych, ochrona dziedzictwa archeologicznego, historia woj-skowości. E-mail: jwrzosek@nid.pl.

Abstrakt

Grób Bonawentury Kuźniczowa, zmarłego w 1829 r. żołnierza Wojska Polskiego, został znaleziony w jednej z krypt katedry w Łowiczu. Zachowane wyposażenie grobu może uzupełnić studia nad umundurowaniem Wojska Polskiego okresu Królestwa Kongresowego. Powód, dla którego żołnierz został pochowany w ówczesnej kolegiacie, pozostaje nieznyany. Przeprowadzona kwerenda stała się jednak przyczynkiem do odtworzenia drzewa genealogicznego rodziny Kuźniczowów.

Słowa kluczowe: Łowicz, katedra, Bonawentura Kuźniczow, Wojsko Polskie 1815-1830, genealogia

Grób Bonawentury Kuźniczowa został odkryty w 2015 r. w jednej z krypt katedry pw. Wniebowzięcia NMP w Łowiczu. Prowadzone w katedrze prace archeologiczne w latach 2015-2019 związane były z realizacją inwestycji mającej na celu udostępnienie podziemi katedry w formie trasy turystycznej⁴.

Łowicz od 1136 r. był własnością arcybiskupów gnieźnieńskich⁵. Według tradycji i późnych źródeł pisanych pierwszy kościół, który był prawdopodobnie drewniany, istniał w miejscu obecnej katedry już około roku 1100⁶. Materialne pozostałości najstarszego kościoła murowanego zostały odnalezione w 2015 r. Ufundowany został prawdopodobnie przez arcybiskupa Jarosława Bogorię ze Skotnik, również fundatora zamku łowickiego⁷. W 1433 r. kościół został podniesiony do rangi kolegiaty⁸. Od końca XVI wieku arcybiskupi coraz częściej przebywali w Łowiczu, a dwunastu z nich wybrało kolegiatę łowicką na miejsce swojego pochówku. Oprócz prymasów w kryptach chowani byli biskupi, kanonicy, a także świeccy mieszkańcy Łowicza.

Na tle tych grobów zaskakujący jest pochówek wojskowego. Pochówek ten znajdował się w krypcie oznaczonej numerem 4, znajdującej się pomiędzy fundamentami filarów trzeciego przęsła nawy północnej. Krypta ma rzut prostokąta o wymiarach 3,1 × 2,15 m; jej dłuższe ściany usytuowane są wzdłuż osi N–S. Prostopadle do nich położone są dwie równoległe ławy wykonane z cegieł palcowanych spojonych i pokrytych zaprawą wapienną. Kryptę przykrywa sklepienie kolebkowe; jej wysokość w kluczu sklepienia wynosi 1,7 m. Krypta powstała tuż po lub równoległe z wznoszeniem fundamentów filarów, czyli ok. poł. XVII w.⁹ Pierwotne

⁴ Pracami archeologicznymi kierowała M. Kamińska. Dotychczasowy zakres prac objął nawy boczne oraz wschodnią i zachodnią część nawy głównej.

⁵ *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1, Poznań 1877, nr 7.

⁶ S. Damalewicz, *Series archiepiscoporum Gnesnensium*, Varsaviae 1649. Informacja o pierwszym kościele znajduje się w katedrze na płycie pamiątkowej z 1668 r. Por. *Corpus Inscriptionum Poloniae*, t. 5, z. 2, red. R. Rosin, Warszawa 1987.

⁷ *Kronika Janka z Czarnkowa*, oprac. J. Szlachetowski, w: *Monumenta Poloniae Historica*, wyd. A. Bielowski, t. 2, Lwów 1872, s. 673; *Kronika Janka z Czarnkowa*, tłum. J. Żerbiłło, oprac. M.D. Kowalski, wyd. 3, Kraków 2001, s. 63; M. Kamińska, *Cztery fragmenty późnogotyckiej płyty nagrobnej z katedry w Łowiczu. Przyczynkiem do historii łowickiego kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w późnym średniowieczu*, w: *Sztuka na Mazowszu. Nowe otwarcie*, red. A. Pieńkos, M. Wardzyński, Warszawa 2019, s. 47-48.

⁸ *Jana Łaskiego Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukowski, J. Korytkowski, t. 2, Gniezno 1881, s. 236.

⁹ Krypta została prawdopodobnie wzniesiona dla Kazimierza Andrzeja Cebrowskiego, łowickiego aptekarza i lekarza prymasów; M. Kamińska, *Sepulchro Cebroviano – w poszukiwaniu grobu Andrzeja Kazimierza Cebrowskiego w podziemiach katedry łowickiej*, „Roczniki Łowickie”, t. 18, 2023, s. 97-106.

wejście do niej – wąski korytarz ze schodami – znajduje się w jej ścianie południowej, od strony nawy głównej. Wejście to zostało zamurowane w XX w.

Dostęp do krypty podczas badań uzyskano poprzez odkucie wtórnie zamurowanego otworu w jej sklepieniu. W południowej i środkowej części krypty zalegała duża ilość gruzu ceglanego, w którym znajdowała się współczesna cegła dziurawka. Gruz przykrywał częściowo znajdujące się w północnej części krypty rozrzucone kości ludzkie, deski z trumny i przedmioty metalowe. Na południowej, poprzecznej ławie leżała tarcza herbowa (ryc. 1). Oprócz niej, po usunięciu z krypty gruzu, zebrano kompletny szkielet, metalowe elementy munduru i wyposażenia, 6 antab trumiennych z romboidalnymi okuciami i pasyjkę.

Identyfikacja pochówku

Jeszcze w trakcie badań terenowych udało się zidentyfikować herb umieszczony na tarczy. Jest to herb Bronisław, nadany w 1812 r. Janowi Kuźniczowowi przez Fryderyka Augusta I, króla saskiego i księcia warszawskiego (ryc. 2)¹⁰.

Dzięki wzmiance w lokalnej prasie o odkrytym w jednej z krypt pochówku żołnierza i herbie¹¹ udało się wstępnie zidentyfikować zmarłego – Bonawenturę Kuźniczowa¹². Jego zgon został odnotowany wśród aktów urodzin, ślubów i zgonów łowickiej parafii pw. Świętego Ducha (ryc. 3):

„86. Jamno Woyskowość.

Działo się w mieście Łowiczu dnia dwudziestego dziewiątego Lipca Tysiąc osmset dwudziestego dziewiątego roku o godzinie dziesiątej przed południem stawili się Felix Chełmiński [Chełmiński] Porucznik Adjutant Brygady lat dwadzieścia ośm, i Wincenty Jaźwiński [Jaźwiński] Podporucznik lat trzydzieści cztery mający obadway Baterji pierwszej Artylleryi Lekko=Konney w Jamnie Konsystuiących, i oświadczyli ze w dniu dwudziestym siódmym bieżącego miesiąca o godzinie, f (dopisek na marginesie: słowo podkryślane Kuzmica (?) świadek xD) o godzinie jedynastej w nocy umarł Bonawentura Kuzniczów w Jamnie Konsystuiący Podporucznik Baterji pierwszej Artylleryi Lekko=Konney lat dwadzieścia Osm liczący, Syn Jana i Katarzyny Małżonków Kuzniczow, Poprzekonaniu się naocznie o zeysciu Kuźniczów akt ten stawiającym przeczytany przez nas i przez świadków f (dopisek na marginesie: podpisany został dowódca xD) X Jan Dobrzański Wikary Parafii Sw. Ducha Felix Chełmiński B. 1. Artylleryi (nad „Artylleryi” nieczytelny numer pułku) Lekko konney podporucznik Jaźwiński Win”¹³.

¹⁰ N.I. Pavliščev, *Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego najwyżej zatwierdzony*, cz. 1, Warszawa 1853, s. 106; *Polska encyklopedia szlachecka*, t. 2, red. S.J. Starykoń-Kasprzycki, Warszawa 1935, s. 59. Herb zidentyfikował ks. Stanisław Majkut.

¹¹ *tm*, *Wiemy już znacznie więcej o tajemnicach katedry*, „Nowy Łowiczanie”, 20 X 2015, nr 44, s. 12.

¹² Identyfikacji żołnierza dokonał Sławomir Tarnowski, pasjonat historii i genealogii, podczas własnych badań nad archiwaliami dotyczącymi Łowicza.

¹³ *Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Ducha w Łowiczu*, 1829, nr 68; Żołnierz zgłaszający zgon zostali odnotowani w spisie artylerzystów; B. Gembarzewski, *Artyleria polska w dobie Powstania Listopadowego*, „Przegląd Artyleryjski”, 16/1938, z. 11, s. 1222, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/388256/edition/369242/content> (dostęp 5.11.2020). Monogram xD oznacza księdza Daniszewskiego, którego nazwiskiem opieczętowane są karty woluminu.

Ryc. 1. Łowicz, katedra pw. Wniebowzięcia NMP. Wnętrze krypty nr 4 w chwili otwarcia. Fot. M. Kamińska

Ryc. 2. Tarcza herbowa Bonawentury Kuźniczowa. Fot. T. Śliwiński

Bonawentura Kuźniczowa
 Obitis ei in Mense Augusti die vicesimo sancto die Martis
 in Spacia. Osmat duodecimo die mensis Augusti anni
 domini millesimo octingentesimo octavo. Et in
 aetate annorum sexaginta sex. Et in Mense
 Augusti. Et in die Martis. Et in aetate annorum
 sexaginta sex. Et in Mense Augusti. Et in die
 Martis. Et in aetate annorum sexaginta sex.
 Et in Mense Augusti. Et in die Martis. Et in
 aetate annorum sexaginta sex. Et in Mense
 Augusti. Et in die Martis. Et in aetate annorum
 sexaginta sex. Et in Mense Augusti. Et in die
 Martis. Et in aetate annorum sexaginta sex.

Ryc. 3. Akt zgonu Bonawentury Kuźniczowa, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=3&zs=1570d&sy=1829&kt=3&plik=001-003.jpg#zoom=2.3121387283236996&x=0&y=0> (dostęp 4.11.2020)

Informacja o pochowaniu Bonawentury Kuźniczowa w kolegiacie łowickiej została odnotowana w księdze zgonów kościoła pw. Świętego Ducha¹⁴, a także w szkicu literackim zamieszczonym w lokalnej prasie w roku 1911, którego autorem, kryjącym się pod pseudonimem, był Romuald Oczykowski, lokalny społecznik i historyk-regionalista. Bonawentura został w owym szkicu określony błędnie jako żołnierz z okresu Księstwa Warszawskiego¹⁵.

Wspomniany wyżej, wtórnie zamurowany otwór w sklepieniu krypty powstał zapewne w 1885 r. Informację o otwarciu wtedy krypty zamieścił Romuald Oczykowski w notatce sporządzonej na karcie *Kroniki Miasta Łowicza*: „1885 r. przy restauracji posadzki marmurowej w kolegiacie pomiędzy filarami o które oparte są: ołtarz S. Liborjusza i Ambona natrafiono na grób oficera b. Wojsk polskich. Artylleryzystę (guziki z fabryki Münchejmera w Warszawie) a zaszedłszy do głębi Jego i zastawszy tylko spróchniałą trumnę i kości, niedobrzy ludzie porozbierali guziki, epolety, Orła polskiego z pasa, i wszystko co tylko nie uległo zepsuciu. Czyjeby to były zwłoki? Nikt nie umiał objaśnić. Na blasze herb Drzewica”¹⁶.

¹⁴ *Liber Mortuorum Ecclesiae Parochialis Loviciensis ad S Spiritum a die 20 augusti A D 1808 ad diem 18 mensis martis A D 1831. No 4*, Archiwum Diecezjalne w Łowiczu.

¹⁵ Emo (R. Oczykowski), *Noc zadusza*, „Łowiczanie”, 1/1911, nr 23, s. 2.

¹⁶ *Kronika miasta Łowicza pisana przez Członków Zgromadzenia Szewskiego lub przez osoby uproszone zamieszkane w Mieście Łowiczu, Łowicz 1596-1898*. R. Oczykowski opatrzył *Kronikę* obszernym wstępem, w którym informuje o własnoręcznie wykonanych dopiskach. <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/78631/edition/70420/content> (dostęp 6.11.2021).

Analiza antropologiczna

Analiza antropologiczna szkieletu została przeprowadzona zgodnie z klasyczną metodyką badawczą. Wiek w chwili zgonu ustalano w oparciu o kryteria anatomiczne i morfologiczne, a płeć na podstawie obserwacji cech dymorficznych czaszki i miednicy¹⁷. Rekonstrukcja przyżyciowej wysokości ciała nastąpiła w oparciu o równania regresji stosowane dla populacji pradziejowych i historycznych¹⁸.

Szkielet zachowany jest prawie kompletnie. Czaszka ma budowę średniomasywną o zaznaczonych łukach brwiowych i miernie urzeźbionej łusce kości potylicznej. Szew strzałkowy znajduje się w początkowej fazie obliteracji. W szczęce i zuchwie zachowane są słabo starte zęby stałe:

M3	M2	M1	P2	-	C	-	-		I1	I2	C	P1	P2	M1	M2	M3
M3	M2	M1	P2	P1	C	I2	I1		I1	I2	C	P1	P2	M1	M2	-

Kręgi, pochodzące ze wszystkich odcinków kręgosłupa, posiadają częściowo uszkodzone trzony i wyrostki, wtórnie uszkodzone są także fragmenty żeber. Kończyna górna reprezentowana jest przez prawy i lewy obojczyk oraz prawą i lewą łopatkę, uszkodzone prawe i lewe kości ramienne, promieniowe i łokciowe oraz kości prawej i lewej ręki. Z kończyny dolnej obecna jest prawa i lewa kość miedniczna, prawa (467 mm) i lewa (462 mm) kość udowa, prawa i lewa rzepka, prawa (376 mm) i lewa (377 mm) kość piszczelowa, uszkodzona prawa i lewa kość strzałkowa oraz kości stopy prawej i lewej.

Na podstawie zachowanych elementów szkieletu stwierdzono, że analizowane szczątki należały do mężczyzny w wieku 30-35 lat o przyżyciowej wysokości ciała ok. 172-173 cm. Przyczyna zgonu nie została ustalona.

Elementy umundurowania, wyposażenia i rzeczy osobiste

Przy szczątkach ppor. Bonawentury Kuźniczowa zachował się bardzo skromny zbiór znalezisk, które podzielić można na cztery kategorie: pozostałości umundurowania, oporządzenia wojskowego, zawieszenia broni białej oraz rzeczy osobiste. Składa się nań w sumie 45 drobnych przedmiotów lub ich fragmentów wykonanych z mosiądzu i żelaza.

Elementy umundurowania stanowią zdecydowaną większość kolekcji. Są nimi metalowe elementy kaszkietu, fragmenty epoletu, guziki oraz ostrogi¹⁹. Pozostałości oporządzenia stanowią fragmenty ładownicy oficerskiej, z bronią białą powiązано części zawieszenia szabli, a napastrzek może zostać potraktowany jako rzecz osobista.

Podporucznik Kuźniczow pochowany został w kaszkiecie, z którego zachowały się jedynie dwa elementy: druciana pętla do mocowania pomponu (ryc. 4:2) oraz hak służący do podwieszania kordonów lub etyszkietów (ryc. 4:1). To oficerskie nakrycie głowy wg

¹⁷ D.H. Ubelaker, *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, Washington 1989; T.D. White, P.A. Folkens, *The Human Bone Manual*, Burlington-San Diego-London 2005.

¹⁸ V. Formicola, M. Franceschi, *Regression equations for estimating stature from long bones of early Holocene European samples*, "American Journal of Physical Anthropology: The Official Publication of the American Association of Physical Anthropologists", 100/1996, z. 1, s. 83-88.

¹⁹ Chociaż ostrogi stanowią *de facto* element oporządzenia jeździeckiego, to jednak postanowiono włączyć je do tej kategorii z uwagi na ich pierwotne trwałe połączenie z butami.

wzoru wprowadzonego w 1827 r. wykonane było z czarnego sukna naklejonego na tekturowy podkład, skórzanego denka i daszka. Zdobiono je pomponem okręconym srebrnym kordonkiem osadzonym w skórzanej tulei oraz srebrnym orłem stojącym na mosiężnym, złożonym płonącym granacie, pod którym widniały dwie skrzyżowane lufy armatnie. Po lewej stronie umocowany był kordon składający się z dwóch plecionek i dwóch chwastów. Podpinkę stanowił skórzany pasek z nałożonymi mosiężnymi łuskami²⁰.

Kolejnym, zachowanym fragmentarycznie elementem jest epolet (ryc. 4.3-6). Do naszych czasów przetrwały wykonane ze złożonej mosiężnej blachy dwie łuski (ryc. 4.5) oraz wypukła tarcza z jedną gwiazdką i śladem po drugiej (ryc. 4.4), a także fragmenty torsady z mosiężnego drutu (ryc. 4.3) i guzik mocujący naramiennik (ryc. 4.6). Przedmioty te są znikomą pozostałością epoletu wzoru wprowadzonego w roku 1827. Analogiczne epolety, tylko z trzema gwiazdkami porucznika, zachowały się m.in. w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie²¹ oraz Muzeum Wojska w Warszawie²².

Jednym z ciekawszych zespołów zabytków jest 15 mosiężnych guzików mundurowych ze śladami złocenia. Widnieje na nich wyobrażenie dwóch skrzyżowanych luf armatnich z umieszczonym nad nimi płonącym granatem. Są to regulaminowe guziki przeznaczone do mundurów artylerii lekkokonnej z jednym jednakże odstępstwem. Na egzemplarzach przeznaczonych dla oficerów lufy armatnie i granat powinny być otoczone labrami²³. Opisywane guziki takowych nie mają, a o ich oficerskim pochodzeniu, oprócz kontekstu znalezienia, świadczyć może jedynie złocenie.

Na rewersie sześciu z nich widnieje napis dookolny: L: JEDICKE NA LESZNO W WARSZ: oraz strefowy: № 654, a także wizerunek warszawskiej syrenki w owalu. W przypadku 3 egzemplarzy zachowało się uszko z niemi i fragmentem rzemienia. Ich średnica wynosi 21 mm, a wysokość z uszkiem ok 9 mm (ryc. 4.7). Zostały one wyprodukowane w warszawskiej wytwórni guzików Ludwika Jedicke, która działała co najmniej od 1816 r. W latach 1827-1835 mieściła się ona na Lesznie pod numerem 654²⁴. Na tej podstawie określić można, iż opisywane egzemplarze powstały między rokiem 1827 a 1829, w którym zmarł ppor. Kuźniczow.

Na rewersie kolejnych dziewięciu guzików widnieje napis dookolny: MYNCHHEIMER MŁODSZY WARSZ:.. W przypadku 2 egzemplarzy zachowało się uszko, w jednym tkwił fragment rzemienia. Ich średnica wynosi 21 mm, a wysokość z uszkiem ok. 9 mm (ryc. 4.8). Są to produkty innego warszawskiego producenta, Karola Zygmunta Münchheimera, zwanego młodszym lub juniorem w odróżnieniu od jego znanego stryja, również trudniącego się tym fachem²⁵. Na podstawie zapisu nazwiska (Mynchheimer) i wyglądu sygnatury przypuszczać

²⁰ B. Gembarzewski, *Żołnierz polski. Ubiór, uzbrojenie i oporządzenie od wieku XI do 1965 roku. Od 1815 do 1831 roku*, t. 4, Warszawa 1966, tabl. 65; A. Smoliński, *Mundur i barwy artylerii polskiej w XVIII i XIX wieku*, Toruń 2010, s. 171; Z. Żygulski jun., H. Wielecki, *Polski mundur wojskowy*, Kraków 1988, il. 132, s. 342.

²¹ A. Smoliński, op. cit., il. 90.

²² Z. Żygulski jun., H. Wielecki, op. cit., il. 128.

²³ W. Boczkowski, M. Jaroszyński-Wolfram, K. Gładki, *Guziki. Polskie guziki wojskowe od XVI do końca XX wieku. Przewodnik dla kolekcjonerów*, Warszawa 1999, s. 31.

²⁴ M. Dubrowska, A. Sołtan, *Wytwórnice guzików w dziewiętnastowiecznej Warszawie i ich produkcja*, „Almanach Muzealny”, 3/2001, s. 96.

²⁵ Ibidem, s. 100.

można, że guziki pochodzą z manufaktury mieszczącej się na posesji nr 599 u zbiegu ulic: Tłomackiego i Bielańskiej, gdzie po 1820 r. przeniósł swój zakład Karol Zygmunt²⁶.

Zarówno Jedicke, jak i Münchheimer należeli do czołowych producentów w Królestwie; oprócz szerokiej gamy produktów przeznaczonych na rynek cywilny zaopatrywali także wojsko, a ich sygnatury widnieją na niemal wszystkich rodzajach guzików stosowanych przez Wojsko Polskie tamtego okresu²⁷.

Do omawianej kategorii należy także pięć guzików wykonanych z mosiądzu. Każdy z nich ma cztery dziurki do przyszycia. Ich średnica wynosi ok 18 mm, a grubość 2 mm. Prawdopodobnie służyły one jako zapięcie spodni (ryc. 4.9).

Ostatnim elementem z omawianej kategorii jest para żelaznych ostróg, niestety w bardzo złym stanie. Pierwotnie przytwierdzone były one do butów. W przypadku jednego egzemplarza zachował się bodziec.

W grupie elementów oporządzenia znalazły się pozostałości ładownicy oficerskiej (ryc. 4.10-11). Najlepiej zachował się jej front wykonany z czarnej lakierowanej skóry okutej mosiężną blachą (ryc. 4.10). Na środku widoczne są otwory po mocowaniu emblematu (orła). Oprócz tego pozyskano jeszcze fragment skórzanej ścianki oraz trzy fragmenty rzemieni mocujących (ryc. 4.11). Z pasa nośnego ładownicy ocalał jedynie mosiężny łańcuszek od przetyczki do czyszczenia otworu zapalnika w ręcznej broni palnej (ryc. 4.12). Analogiczna ładownica należąca do kapitana artylerii lekkokonnej Franciszka Junoszy Piotrowskiego zachowała się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie²⁸.

Zachowały się również elementy zawieszenia broni białej, Dwa mosiężne kółka o średnicy ok. 25 mm są najprawdopodobniej pozostałością po rapciach (ryc. 4.14). Oficerowie artylerii konnej nosili na nich szable AN XI lub wz. 1809²⁹.

Nierozpoznanym przedmiotem pozostaje aplikacja z blachy ze stopu miedzi (mosiądz?) w postaci owalu z wytłoczonym żebrowaniem rozchodzącym się z centralnego punktu, w którym znajduje się dziurka (ryc. 4.13). Być może jest to rozetka mocująca łańcuszki do przetyczek, która umieszczona była na pasie nośnym ładownicy noszonym na piersi.

Do ostatniej z kategorii, rzeczy osobistych, zaliczyć można mosiężny napastrzek o średnicy 19 mm i takiej samej wysokości (ryc. 4.15). Napastrki były jednym z elementów wyposażenia, jakie szeregowy żołnierz dostawał do tornistra³⁰, trudno jednak rozstrzygnąć, czy oficerowie także dostawali je z przydziału, czy też musieli sami się w nie zaopatrzyć.

Na podstawie powyższych znalezisk można pokusić się o rekonstrukcję umundurowania, w jakim pochowano ppor. Kuźniczowa. Z uwagi na pozostałości kaszkietu należy założyć, że zmarły miał na sobie mundur paradny, a nie surdut mundurowy, do którego noszono okrągłą czapkę³¹. Co prawda zachowało się jedynie 15 guzików mundurowych, których przy kurtce

²⁶ Ibidem, s. 100-101; K. Gładki, *Münchheimer. Historia i działalność*, Łódź 2007, s. 9-10; K. Gładki, *Guziki. Wykaz producentów, firm grawerskich, jubilerskich produkujących guziki*, Łódź 2011, s. 99.

²⁷ W. Boczkowski, M. Jaroszyński-Wolfram, K. Gładki, op. cit., s. 35-36.

²⁸ Z. Żygulski jun., H. Wielecki, op. cit., il. 134, s. 343.

²⁹ A. Czerwiński, L. Dudek, *Szabla żołnierza polskiego XIX i XX wieku w zbiorach Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1988, s. 39-40; L. Zachuta, *Zawieszania białej broni. O noszeniu białej broni bocznej*, Kraków 1992, s. 67.

³⁰ A. Smoliński, op. cit., s. 193.

³¹ Ibidem, il. 95.

Ryc. 4. Elementy umundurowania, wyposażenia i rzeczy osobiste. 1 – hak z kaszkietu; 2 – druciana pętla do mocowania pomponu na kaszkiecie; 3 – fragmenty torsady; 4 – tarcza epoletu; 5 – łuski epoletu; 6 – guzik mocujący epolet; 7 – guzik mundurowy wyprodukowany w wytwórni Ludwika Jedicke; 8 – guzik mundurowy wyprodukowany w wytwórni Karola Zygmunta Münchheimera; 9 – guzik od rajtuzów; 10 – front ładownicy oficerskiej; 11 – elementy ładownicy oficerskiej; 12 – łańcuszek od przetyczki; 13 – aplikacja; 14 – kółka od pendentu; 15 – napałek. Fot. P. Kobek, oprac. J. Wrzosek

powinno być 30³², co może wskazywać na surdut, to jednak stan zachowania przedmiotów, a także ich zdekompletowanie wskazuje, że do naszych czasów mogła przetrwać jedynie połowa. Potwierdza to, wspomniana wyżej, notatka Romualda Oczykowskiego z 1885 roku o grabieży i zniszczeniu grobu, w której zwraca on uwagę właśnie na charakterystyczne guziki, jakie zostały wyciągnięte przez złodziei.

Chociaż z dolnej części umundurowania zachowały się jedynie elementy zapieć, to trzeba przyjąć, że podporucznik Kuźniczow nosił regulaminowe ciemnozielone rajtuzy z podwójnym lampasem i pąsową wypustką. Na nogach miał wysokie buty do jazdy konnej z przytwierdzonymi na stałe ostrogami. Przez pierś przewieszony miał pas do ładownicy prawdopodobnie z cienkiej skóry z naszytym złotym galonem. Na nim miał ładownicę oficerską zdobioną orłem, a przy boku szablę AN XI lub wz. 1809.

Wypada jedynie żałować, że grób podporucznika Bonawentury Kuźniczowa został ograbiony ze zdecydowanej większości elementów umundurowania i wyposażenia. Do naszych czasów zachowała się jedynie ich garstka i to często uszkodzona lub, pomimo zabiegów konserwatorskich, w złym stanie zachowania. Należy wyrazić nadzieję, że ten

³² Ibidem, il. 82.

fragmentarycznie zachowany zespół znalezisk grobowych przysłuży się studiom nad umundurowaniem Wojska Polskiego okresu Królestwa Kongresowego, zwłaszcza tym dotyczącym artylerii konnej z okresu przedpowstaniowego.

Genealogia rodziny Kuźniczów

Kwerenda źródłowa ukierunkowana była na znalezienie informacji o Bonawenturze Kuźniczowie oraz odpowiedzi na pytanie, dlaczego został on pochowany w jednej z kolegiackich krypt. Był to ewenement, zważywszy na fakt, że w kryptach chowani byli prymasi i duchowni związani z kolegiatą lub też mieszkańcy miasta.

Poszukiwania genealogiczne przynosiły dużo informacji o rodzinie Kuźniczow. W tych poszukiwaniach, zwłaszcza w czasie ograniczonego dostępu do zasobów bibliotecznych i archiwalnych, duże znaczenie miały zdigitalizowane księgi metrykalne.

Jan Chrzyciel Kuźniczow, ojciec Bonawentury, urodził się w Rosji, w guberni mohylewskiej. Był synem Wincentego oraz nieznannej z imienia matki³³. Mieszkał w Warszawie – pierwszy znany jego adres to Krakowskie Przedmieście 327³⁴, później był właścicielem kamienicy przy ul. Senatorskiej 480³⁵. Jan był kupcem; trudnił się handlem wina szampańskiego; był także członkiem Sądu Handlowego³⁶. W 1812 r. Fryderyk August I nadał Kuźniczowowi herb Bronisław. W latach 1812-1814 Jan był posłem na Sejm z Gminy siódmej Miasta Warszawy; otrzymał również odznaczenia: Orderu Świętego Stanisława klasy czwartej i Świętej Anny klasy drugiej³⁷. Jan Kuźniczow zmarł 16 stycznia 1833 r. w wieku 77 lat³⁸.

Pierwszą żoną Jana była Teresa (nazwisko panięskie nieznane); zmarła 5 września 1796 r., mając 27 lat. Była matką Teresy Urszuli, żony radcy Stanu Prezydenta miasta Warszawy i późniejszego prezydenta, Karola Fryderyka Woydy³⁹. Teresa Urszula zmarła 10 listopada 1854 r.⁴⁰

³³ *Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Marii Magdaleny w Warszawie (Wawrzyszew)*, UMZ – 1834, s. 33, nr 68.

³⁴ *Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzyciela w Warszawie*, Ch – 1798-01, s. 132, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=9233d&sy=126&kt=4&plik=078.jpg#zoom=1&x=0&y=0> (dostęp 24 IV 2021).

³⁵ *Przewodnik Warszawski. Część handlowa*, cz. 2, Warszawa 1826, s. 28. <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/8935/edition/8336/content> (dostęp 24.11.2021); *Akta [...] św. Marii Magdaleny*, s. 33, nr 68.

³⁶ Wymieniany w handlowej części Przewodników Warszawskich za lata 1826-1829: *Przewodnik*, Warszawa 1826, s. 28, <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/8935/edition/8336/content> (dostęp 24.11.2021); *Przewodnik Warszawski. Część handlowa*, cz. 2, Warszawa 1827, s. 44, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/241643/display/Default> (dostęp 24.11.2021); i 1829: *Przewodnik Warszawski. Część handlowa*, cz. 2, Warszawa 1829, s. 48, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/241641/display/Default> (dostęp 24.11.2021)

³⁷ *Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzyciela w Warszawie*, UMZ – 1826, s. 845, nr 572; *Kalendarzyk Polityczny Piiarski na rok 1814*, Warszawa 1814, s. 90, <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=22015&from=publication> (dostęp 24.11.2021); S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 8, Warszawa 1911, s. 247; N.I. Pavliščev, op. cit., s. 106; *Polska encyklopedia*, s. 59; *Szlachta wylegitymowana w królestwie Polskim w latach 1836–1861*, oprac. E. Sęczys, Warszawa 2000, s. 363. (Brak w nocie syna Bonawentury).

³⁸ *Akta [...] św. Marii Magdaleny*, s. 33, nr 68.

³⁹ *Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzyciela w Warszawie*, Z – 1780-1796, s. 463; *Akta stanu cywilnego gminy (cyrkułu) VII miasta Warszawy*, (M – 1808-1809), nr 61, s. 118-120; M. Janicka, *Edukacja kobiet na ziemiach polskich na przełomie XVIII i XIX wieku*, Warszawa 2017, s. 197-198, przyp. 144.

⁴⁰ *Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Tarczyn*, 1854, nr 241.

Drugą żoną Jana była Katarzyna z Sadkowskich⁴¹ ze wsi Zawady w płockim, córka Jakuba i Urszuli z Oyrzynskich. Katarzyna była matką dwóch synów: Bonawentury Aleksa i Juliana. Zmarła 6 października 1826 r. w wieku 63 lat, na zapalenie kiszek⁴².

Bonawentura Aleks Kuźniczow urodził się 13 lipca 1801 r. Pod tą datą znajduje się informacja o ochrzczeniu go z wody (informacja o chrzcie w domu została przekreślona); jako matka figuruje Katarzyna. 6 października tego samego roku miał miejsce chrzest; imię matki w tym akcie to Teresa z Szatkowskich⁴³. Bonawentura ukończył konwikt pijarów w Warszawie; od 1819 r. był studentem prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Szlachcic, dziedzic, trudnił się kupiectwem⁴⁴. Nie udało się natrafić na informacje, co działo się później z Bonawenturą. Na podstawie znalezionych elementów umundurowania można wywnioskować, że służbę wojskową rozpoczął w lub po 1827 r. Przyczyna jego śmierci nie jest znana, podobnie jak powód, dla którego pochowano go w jednej z kolegiackich krypt, a nie przewieziono do rodzinnej Warszawy. Ostatnią wzmianką o Bonawenturze jest informacja w Rozkazie Dziennym o „wykreśleniu z kontrol” z powodu śmierci⁴⁵.

Bonawenturę przeżył Julian, urodzony ok. 1806 r.⁴⁶ Podobnie jak starszy brat Julian studiował od 1825 r. na warszawskim wydziale prawa i administracji. Edukację zakończył w 4 lata później z tytułem magistra administracji. Trudnił się kupiectwem; brał udział w powstaniu listopadowym, był członkiem Towarzystwa Patriotycznego. W źródłach pojawił się w 1837 r., kiedy to został wylegitymowany, oraz w 1854 r.; mieszkał wówczas w Warszawie⁴⁷.

Podsumowanie

Próby rozpoznania okoliczności, w jakich podporucznik Bonawentura Kuźniczow został pochowany w jednej z krypt kolegiaty łowickiej, nie przyniosły odpowiedzi. Przyczyna jego śmierci okazała się również nieuchwytna w toku analizy antropologicznej. Odległość około 80 km między Łowiczem a Warszawą, w której mieścił się rodzinny dom Bonawentury, nie była w owych czasach dużym dystansem do pokonania. Być może powód pochowania Bonawentury Kuźniczowa w Łowiczu jest prozaiczny i jest nim śmierć w środku lata, a zatem konieczność szybkiego pochówku. Czemu jednak nie został pochowany na cmentarzu przy kościele Św. Ducha, gdzie został zgłoszony jego zgon, a w krypcie kolegiaty? To pytanie wciąż czeka na odpowiedź.

⁴¹ Inna pisownia: Szadkowska, Satkowska.

⁴² *Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Św. Jana Chrzciciela w Warszawie*, UMZ – 1826, s. 845, nr 572.

⁴³ *Księgi metrykalne*, Ch – 1798-01, s. 132, 147, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=9233d&sy=126&kt=4&plik=078.jpg#zoom=1&x=0&y=0> (dostęp 24.11.2021); <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=9233d&sy=126&kt=4&plik=085.jpg#zoom=1.8013381369016983&x=31&y=0> (dostęp 24.11.2021).

⁴⁴ R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny*, Wrocław–Warszawa–Kra-ków–Gdańsk 1977, s. 116.

⁴⁵ Rozkaz dzienny do Wojska Polskiego. W Kwaterze Głównej w Warszawie. Dnia 1/13 sierpnia 1829.

⁴⁶ Nie odnaleziono metryki urodzenia Juliana; wyliczenia w oparciu o metryki najbliższej rodziny.

⁴⁷ R. Gerber, op. cit., s. 116.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne i inne materiały niepublikowane

- Akta stanu cywilnego gminy (cyrkulu) VII miasta Warszawy* (M – 1808-1809), nr 61, s. 118-120, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=1&zs=0189d&sy=100&kt=2&skan=061.jpg#zom=2.554913294797688&x=0&y=0> (dostęp 24.04.2021).
- Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Ducha w Łowiczu*, UMZ – 1829, nr 86, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=3&zs=1570d&sy=1829&kt=3&plik=082-087.jpg#zoom=2.3121387283236996&x=0&y=1183> (dostęp 4.11.2020).
- Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Św. Jana Chrzciciela w Warszawie*, UMZ – 1826, s. 845, nr 572, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=1&zs=0161d&sy=1826&kt=3&plik=568-573.jpg#zoom=1&x=0&y=0> (dostęp 24.04.2021).
- Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Marii Magdaleny w Warszawie (Wawrzyszew)*, UMZ – 1834, s. 33, nr 68, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=1&zs=0173d&sy=1834&kt=3&plik=64-68.jpg#zoom=1.75&x=1554&y=28> (dostęp 24.04.2021).
- Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie*, UMZ – 1826, s. 845, nr 572, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=1&zs=0161d&sy=1826&kt=3&plik=568-573.jpg#zoom=1&x=0&y=0> (dostęp 24.04.2021).
- Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Marii Magdaleny w Warszawie (Wawrzyszew)*, UMZ – 1834, s. 33, nr 68, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=1&zs=0173d&sy=1834&kt=3&plik=64-68.jpg#zoom=1.75&x=1554&y=28> (dostęp 24.04.2021).
- Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Tarczyn*, 1854, nr 241, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=2&zs=1363d&sy=1854&kt=3&plik=237-246.jpg#zoom=1&x=550&y=1908> (dostęp 24.04.2021).
- Corpus Inscriptioinum Poloniae*, t. 5, z. 2, red. R. Rosin, Warszawa 1987.
- Kronika miasta Łowicza pisana przez Członków Zgromadzenia Szewskiego lub przez osoby uproszone zamieszkałe w Mieście Łowiczu*, Łowicz 1596-1898, <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/78631/edition/70420/content> (dostęp 6.11.2021).
- Kronika Janka z Czarnkowa*, oprac. J. Szlachtowski, w: *Monumenta Poloniae Historica*, wyd. A. Bielowski, t. 2, Lwów 1872, s. 619-756.
- Kronika Janka z Czarnkowa*, tłum. J. Żerbiłło, oprac. M.D. Kowalski, wyd. 3, Kraków 2001.
- Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie*, Ch – 1798-01, s. 132, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=9233d&sy=126&kt=4&plik=078.jpg#zoom=1&x=0&y=0> (dostęp 24.04.2021).
- Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie*, Ch – 1798-01, s. 147, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=9233d&sy=126&kt=4&plik=085.jpg#zoom=1.8013381369016983&x=31&y=0> (dostęp 24.04.2021).
- Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie*, Z – 1780-1796, s. 463, <https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=9233d&sy=504&kt=1&plik=257.JPG#zoom=1&x=863&y=140> (dostęp 24.04.2021).
- Liber Mortuorum Ecclesiae Parochialis Loviciensis ad S Spiritum a die 20 augusti A D 1808 ad diem 18 mensis martis A D 1831. No 4*. Archiwum Diecezjalne w Łowiczu.

Źródła i opracowania drukowane

- Boczkowski W., Jaroszyński-Wolfram M., Gładki K., *Guziki. Polskie guziki wojskowe od XVI do końca XX wieku. Przewodnik dla kolekcjonerów*, Warszawa 1999.
- Czerwiński A., Dudek L., *Szabla żołnierza polskiego XIX i XX wieku w zbiorach Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988.
- Damalewicz S., *Series archiepiscoporum Gnesnensium, Varsaviae 1649*.

- Dubrowska M., Sołtan A., *Wytwórnice guzików w dziewiętnastowiecznej Warszawie i ich produkcja*, „Almanach Muzealny”, 3/2001, s. 91-130.
- Emo (Oczykowski R.), *Noc zaduszna*, „Łowiczanie”, 1/1911, nr 23, s. 1-3.
- Formicola V., Franceschi M., *Regression equations for estimating stature from long bones of early Holocene European samples*, „American Journal of Physical Anthropology: The Official Publication of the American Association of Physical Anthropologists”, 100/1996, z. 1, s. 83-88.
- Gembarzewski B., *Artyleria polska w dobie Powstania Listopadowego*, „Przegląd Artyleryjski”, 16/1938, z. 11, s. 1219-1237, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/388256/edition/369242/content> (dostęp 5.11.2020).
- Gembarzewski B., *Żołnierz polski. Ubiór, uzbrojenie i oporządzenie od wieku XI do 1965 roku. Od 1815 do 1831 roku*, t. 4, Warszawa 1966.
- Gerber R., *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977.
- Gładki K., *Münchheimer. Historia i działalność*, Łódź 2007.
- Gładki K., *Guziki. Wykaz producentów, firm grawerskich, jubilerskich produkujących guziki*, Łódź 2011.
- Jana Łaskiego Liber beneficiorum archidiecezji gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukowski, J. Korytkowski, t. 2, Gniezno 1881.
- Janicka M., *Edukacja kobiet na ziemiach polskich na przełomie XVIII i XIX wieku*, Warszawa 2017, <https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/2527/Ma%C5%82gorzata%20Janicka.pdf?sequence=1> (dostęp 24.04.2021).
- Kalendarzyk Polityczny Piiarski na rok 1814*, Warszawa 1814, s. 90, <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=22015&from=publication> (dostęp 24.04.2021).
- Kamińska M., *Cztery fragmenty późnogotyckiej płyty nagrobnej z katedry w Łowiczu. Przyczynek do historii łowickiego kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w późnym średniowieczu*, w: *Sztuka na Mazowszu. Nowe otwarcie*, red. A. Pieńkos, M. Wardzyński, Warszawa 2019, s. 45-62.
- Kamińska M., *Sepulchro Cebroviano – w poszukiwaniu grobu Andrzeja Kazimierza Cebrowskiego w podziemiach katedry łowickiej*, „Roczniki Łowickie”, t. 18, 2023, s. 97-106.
- Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1, Poznań 1877.
- Pavliščev N.I., *Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego najwyżej zatwierdzony*, cz. 1, Warszawa 1853.
- Polska encyklopedia szlachecka*, t. 2, red. S.J. Starykoń-Kasprzycki, Warszawa 1935, <http://cyfrowa.chbp.chelm.pl/dlibra/doccontent?id=10065&dirids=1> (dostęp 5.11.2020).
- Przewodnik Warszawski. Część handlowa*, cz. 2, Warszawa 1826, s. 28, <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/8935/edition/8336/content> (dostęp 24.11.2021).
- Przewodnik Warszawski. Część handlowa*, cz. 2, Warszawa 1827, s. 44, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/241643/display/Default> (dostęp 24.11.2021).
- Przewodnik Warszawski. Część handlowa*, cz. 2, Warszawa 1829, s. 48, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/241641/display/Default> (dostęp 24.11.2021).
- Szlachta wylegitymowana w królestwie Polskim w latach 1836-1861*, oprac. E. Sęczyz, Warszawa 2000.
- tm, *Wiemy już znacznie więcej o tajemnicach katedry*, „Nowy Łowiczanie”, 20 X 2015, nr 44, s. 12.
- Smoliński A., *Mundur i barwy artylerii polskiej w XVIII i XIX wieku*, Toruń 2010.
- Ubelaker Douglas H., *Human skeletal remains. Excavation, analysis, interpretation*, Washington 1989.
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 8, Warszawa 1911.
- White T.D., Folkens P.A., *The Human Bone Manual*, Burlington–San Diego–London 2005.
- Zachuta L., *Zawieszenia białej broni. O noszeniu białej broni bocznej*, Kraków 1992.
- Żygułski Z. jun., Wielecki H., *Polski mundur wojskowy*, Kraków 1988.